

УДК 11+37.013.73

DOI: 10.33216/2220-6310/2025-111-1-38-47

МЕТАФІЗИКА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРАЦЯХ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФІЛОСОФІВ КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

Г. О. Дьяковська

ORCID 0000-0002-7558-9193

О. Г. Алієва

ORCID 0000-0002-7862-4898

С. С. Копійко

ORCID 0009-0003-1107-9172

У статті розглянута педагогічна спадщина видатних представників давньогрецької філософії класичного періоду (Сократ, Платон, Арістотель) та проаналізовані можливості впровадження її найефективніших технологій в теорію і практику сучасного освітньо-виховного процесу. Автором надається вичерпна характеристика підходів античних мислителів до проблеми виховання підростаючого покоління, виходячи з їх світоглядних та загальнофілософських засад. Самопізнання та запитальний метод Сократа, систематичність та суспільна спрямованість педагогіки Платона, Арістотелівська увага до розвитку природних здібностей людини та його ідея необхідності освіти для всіх громадян – ці принципи не тільки не втрачають своєї ефективності донині, але набувають все більшої актуальності у зв'язку з потребою гуманізації та індивідуалізації виховного процесу. Тому не випадково, що вони опинилися в фокусі нашої дослідницької уваги, як з філософської, так і з педагогічної точки зору.

Ключові слова: педагогічні технології, давньогрецька філософія класичного періоду, педагогічні ідеї античних філософів, майевтика, пайдейя, евдемонізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На початку ХХІ сторіччя, коли людство постало перед новими викликами часу, пов'язаними з глобальними проблемами та бурхливим розвитком інформаційних технологій, питання виховання гармонійної особистості набуло нової

актуальності. Чільне місце посіла гуманістична функція освіти, метою якої є формування перш за все духовно-моральних цінностей людини, приділення максимальної уваги розвитку індивідуальності кожного учасника виховного процесу.

У зв'язку з цим важливе методологічне значення набувають ідеї реалізації аксіологічного підходу до управління якістю освіти та виховання підростаючого покоління в контексті культурно-історичної педагогіки і психології, побудови освітнього процесу з урахуванням метафізики навчального процесу. І тут цілком логічно звернутись до щедрого філософського спадку античності, яка пропонує нам концептуальні та глибокі підходи до виховання – процесуальність, синкретизм, патріотизм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор.

Результати досягнень античних методик застосовувалися педагогами протягом тривалого часу, що свідчить про їх відтворюваність. Як приклад, можна привести метод діалогу, який був розвинений в античності і використовується до сьогодні як обов'язковий елемент дидактики.

Дослідженнями метафізики педагогічних технологій античності займався видатний німецький філософ Вернер Йегер (трьохтомник «Виховання античного грека», де у хронологічній послідовності вивчається зародження, еволюція та остаточне оформлення ідеалу грецького виховання) (Jaeger, 1933). Вчений розглядав виховний процес з точки зору ідеї пайдеї – процесу формування самостійної, розвинутої особистості, здатної до виконання громадянських обов'язків та самостійного вибору у політичній боротьбі. Фундаментальний характер має робота французького гуманіста Анрі-Ірене Марру «Історія виховання в античності (Греція)» (Marrou, 1956) що містить немало історичних відомостей стосовно проблематики нашого дослідження. Робін Барроу та Рональд Вудс також приділили певну увагу розвитку давньогрецької педагогіки, саме з точки зору її метафізичних підвалин, у своєму дослідженні «Вступ до філософії освіти» (Barrow & Woods, 2006).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Отже, спираючись на чинний науковий доробок, можемо акумулювати різноманітні підходи до виховного та освітнього процесу, які розробляли, а потім втілювали на практиці видатні представники класичної давньогрецької філософії та структурувати отримані дані в узагальнюючі висновки щодо їх метафізичних підвалин та перспектив втілення в сучасну систему освіти.

Метою даної статті є аналіз метафізики педагогічних технологій, запропонованих філософами класичного періоду Стародавньої Греції та оцінка їх актуальності в умовах ХХІ сторіччя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Педагогіка є неодмінною складовою духовної культури будь-якого суспільства. Закономірно, що Стародавня Греція, являючи світу величні взірці філософської думки, не залишалась осторонь проблем виховання та освіти підростаючого покоління. Вже в найдавніших пам'ятниках її духовної культури – поемах Гомера «Іліада» і «Одіссея» можна зустріти чимало цінних свідчень, що розкривають педагогічні погляди древніх мешканців Еллади.

Особливого піднесення філософсько-педагогічна думка античності набула під час так званого «класичного» періоду давньогрецької філософії, що співав з розквітом грецького полісу та пов'язаний з діяльністю таких видатних мислителів як Сократ, Платон, Арістотель.

Питання виховання займали помітне місце в етико-філософській системі Сократа (469-399 роки до н. е.), названого французьким вченим Мішелем Монтенем «найбільшим прикладом всіх чеснот», тим, хто «до божевілля закоханим у все прекрасне» (Монтень, 2005, с. 53).

Вищим ідеалом Сократ вважав моральність, яку він ототожнював зі знанням. Філософ стверджував, що людина стає доброчесною, завдяки засвоєнню понять про доблесть і благо і проникненню в сутність свого характеру. Порушення встановлених правил і погані вчинки Сократ пояснював етичною неграмотністю або моральними помилками. «Зловчиняється через незнання, – стверджував філософ, – бо немає такої людини, яка, маючи чіткі поняття про доброчесні дії, стала би навмисне робити погані вчинки» (Платон, 2008, с. 89). Одним з головних джерел моральних вчинків Сократ вважав самопізнання і часто повторював в бесідах з учнями вислів, написаний на Дельфійському храмі «Пізнай самого себе».

Сократ вбачав сутність людини в її душі, вона джерело її досконалості і щастя; багатство, краса, почесті, успіхи – це зовнішні блага. Тому в людях треба пробуджувати внутрішнє прагнення до духовної досконалості, до мудрості або чесноти шляхом самоаналізу, самовиховання. Ця набута божественна мудрість слугує для людини основою її єдності з самою собою або внутрішньої гармонії.

Сократ виробив власний спосіб педагогічного спілкування, що став класичним у світовій дидактиці. Його використання дозволяє за допомогою діалогу виробити вміння правильно висловлювати і логічно обґрунтовувати свою точку зору на навколишні предмети і явища. Поряд з прагненням до істини і розвитком розумових здібностей сократичний метод формує вміння

слухати і чути іншу людину, реалізуючи потребу в спілкуванні, в процесі якого людина пізнає не тільки світ, але і самого себе.

Свій метод співбесіди Сократ називав майевтикою («повивальним мистецтвом»), як мистецтво своєї матері), маючи на увазі, що тільки допомагає народжувати знання з себе. Сам мислитель не вважав, що є джерелом знань, так як не питання, а відповідь є позитивним твердженням.

Велике значення принципу Сократа полягало в духовній свободі, в можливості для кожної людини звільнитися від темного природного початку. «Сократ перший показав, що у всякий час і у всякому віці, що б з нами не відбувалося, і що б ми не робили – в житті завжди є місце філософії», – писав Плутарх (Plutarch, 2010, с. 117).

Сократ першим вказав, що освіта повинна виходити і будуватися на пізнанні людини або її душі. Справжня освіта, яка може вдосконалити людину, повинна виходити зсередини людини, мати своєю основою самопереробку наявних в душі вражень і знань. Істинним є навчання, що збуджує до самодіяльного роздуму. Навчання має допомагати тому, хто навчається самому формувати свої знання. Кращий метод для цього евристичний або запитальний, із зверненням до морального самосвідомості дітей, що спонукає людей все знаходити в самих собі, йти шляхом самопізнання і самозаглиблення

Учень Сократа Платон (427-348 роки до н.е.) розцінював виховання як одну з вирішальних політичних проблем та присвятив їй багато сторінок своїх творів. Педагогічна діяльність для Платона була органічною частиною його життя і роздумів, які він втілював у практичній діяльності, заснувавши навчальний заклад Академія. Педагогічна проблематика присутня в «Діалогах Платона», його трактатах «Держава» і «Закони».

Слідом за софістами і Сократом, Платон розвивав ідею регулювання освіти державою. Метою виховання в державі, що піклується про своє процвітання, мав стати такий вплив на людину, який з дитинства спонукав би її «пристрасно бажати і прагнути стати досконалим громадянином». Уточнюючи сенс цього виховного ідеалу, Платон стверджував, що держава потребує «громадян, повноцінних тілом і душею», тобто відповідних поняттю «калокагатія» (Платон, 2000, с. 104).

Система освіти Платона розділялася відповідно нерівності людей, в основі якої лежать три прошарки: філософи, керуючі державою, воїни, здатні бути вірними державі, і основна маса (ремісники і хлібороби), які не піднімаються вище матеріальних інтересів, і підлягають не стільки освіті, скільки масовому ідеологічному впливу.

На думку Платона, потрібно відібрати з міфів благочестиве, відкинувши брехню і слабкості, орієнтуючись на виховання мужності і

стриманості. В середній і особливо вищій освіті – акцент мав робитися на дисциплінах, що розвивають розум, висхідний до теоретичного мислення, яке тільки і дозволяє зрозуміти вищі цінності: арифметика, геометрія, астрономія, музика (гармонія як основа математики) і діалектика (логіка). Однак діалектику (філософію) дозволяється вивчати тільки після досягнення 30 років, коли розум вкоренився в орієнтації на стабільність, збереження статус-кво і беззаперечну повагу до вчителя-філософа, що віщає абсолютні істини, почерпнуті з вічного світу ідей. Цей тоталітарний стиль освіти відрізняється від стилю Сократа, який вимагав від вчителя мудрості усвідомлення своєї обмеженості.

Платон надавав вихованню найважливіше значення: «в якому напрямку хто був вихований, таким і стане, мабуть, весь його майбутній шлях» у той же час виховання не є всесильним способом формування особистості, так як педагогічний вплив обмежений складною і суперечливою природою людини, в якій сплетені і світло, і тінь, і добро, і зло. Роль вихователя полягає в тому, щоб підготувати вихованців до подолання негативних природних потенцій. Саме виховання має забезпечити поступове сходження учня до світу ідей.

Соціальні функції виховання – «зробити досконалим громадянином, який вміє справедливо підкорятися або начальствувати», Платон викладає в трактаті «Законох». Платон проголошує принцип загального обов'язкового (мінімум трирічного) навчання: «Старий і молодий повинні в міру сил здобути освіту». Під час навчання людина повинна мати «свободу покликання» відповідно до особистих здібностей і суспільних потреб. «Я говорю і стверджую, – зауважував у зв'язку з цим Платон, – що людина, яка бажає стати видатною в якій б то не було справі, повинна з ранніх років тренуватися... Наприклад, хто хоче стати хорошим хліборобом або домобудівником, повинен ще в іграх або обробляти землю, або зводити якісь дитячі споруди...» (Plato., 1988, с. 331).

У «Законах» Платон прагнув охопити вихованням майже всіх громадян, а не тільки обраних, в той час як в «Державі» він застосовував класовий підхід, тобто навчатися повинні тільки два стани: філософи і воїни. У цій роботі він проводить думку, що завдання освіти і виховання полягає в тому, щоб підготувати законслухняних громадян, здатних до виконання будь-якої громадської та державної посади (Платон, 2000, с. 104). Об'єктами виховання у Платона стають громадяни будь-якого віку, причому як чоловіки, так і жінки.

Платон вважав, що боротьба доброго і злого початку в людській душі відкриває їй шлях до ідеї блага, яка становить початкову причину і кінцеву мету будь-якого буття. Ця мета повинна полягати в постійному прагненні зміцнювати добрий початок своєї душі. Пізнання розглядалось Платоном як

процес сходження від думки, що має справу з чуттєвим, уявним світом, до знання, яке веде до споглядання істинних реальностей і безпосереднього осягнення чистих ідей. Найкращий шлях для практичного здійснення цього процесу філософ бачив в діалектичному методі, який він розумів як розвиток шляхом зіткнення думок.

Таким чином, розроблені Платоном принципи системи освіти і виховання, і сьогодні зберігають свою актуальність. Звичайно ж, в першу чергу це опора на все позитивне в людині, по-друге – єдність виховних впливів з боку всіх рівнів системи освіти, по-третє – суспільна спрямованість виховання. Необхідно відзначити ще один принцип платонівського виховання: приматі державного над загальнолюдським. Але, слід визнати, що мислитель намагався нівелювати особистість людини, особливо перед обличчям держави. Люди були для Платона лише частинами державної машини, вони не розглядались як індивідууми, а виховання трактувалося як тиск на особистість.

Вчений-енциклопедист Арістотель (384-322 роки до н.е.) також залишив щедрий педагогічний спадок. Він не відокремлював педагогіку в особливу дисципліну, а розглядав її в контексті теорії держави і суспільства.

Погляди Арістотеля на виховання і освіту були викладені ним у восьмому розділі трактату «Політика» (Арістотель, 2000). На його думку, освіта, пізнання і раціоналізм складають один освітній ряд. Він виділяв три ступені пізнання для людини: мистецтво (технічне знання), наука (теоретичний характер різноманіття мистецтв) і філософія (справжня мудрість). Завданням системи освіти Арістотель вважав передачу різноманітних фундаментальних знань, останнім етапом якої є вивчення філософії і риторики.

У своїх етичних працях Арістотель виступав як переконаний прихильник евідемонізму – вчення згідно з яким єдиним і вищим людським благом є щастя. Орієнтація на щастя, за Арістотелем, означає визнання того, що кінцевою цільовою причиною – а відповідно і загальною ціннісною основою діяльності – є сам діючий суб'єкт. Ототожнюючи щастя з моральним принципом поведінки, Арістотель розглядав його як гармонійно-діяльний стан душі. Поняттям «чеснота» Арістотель позначав «похвальні властивості душі», тобто набуті соціально значущі, морально цінні і в той же час найбільш продуктивні властивості людини, завдяки яким вона начебто стає хорошою і добре поводить себе. Вдосконалення чесноти є найвірнішим шляхом здобуття щастя.

Розрізняючи в людині тіло і душу, існуючих нероздільно, як матерія і форма, Арістотель виділяв три роди душі «рослинну, тваринну і розумну, яка понад рослинних і тваринних властивостей характеризується ще мисленням

або пізнанням» (Арістотель, 2020, с. 68). Трьом видам душі відповідають три сторони виховання: фізична, моральна і розумова. Метою виховання є розвиток вищих сторін душі, розумної і вольової.

Як в кожній речовині закладена можливість розвитку, так і людині природа дає лише зародки здібностей. Природна здатність людини до розвитку реалізується за допомогою виховання. У вихованні необхідно слідувати за природою, що тісно зв'язала три роди душі. Стверджуючи державний характер виховання, Арістотель вказував, що воно повинно бути тотожним для всіх громадян і слугувати надійним засобом зміцнення основ державності. Разом з тим він не заперечував і важливого значення виховання сімейного, покликаного приділяти особливу увагу моральному становленню особистості.

Арістотель, виходячи зі своїх поглядів на розвиток дитини зробив спробу встановити вікову періодизацію дитинства і юнацтва. Перший період – до семи років, другий – до чотирнадцяти і третій період – до двадцяти одного року.

Педагогічні технології, запропоновані Арістотелем, відповідно до даної періодизації виглядають так – до семи років діти виховуються в сім'ї, де для них створюється відповідне виховне і розвиваюче середовище. Починаючи з семирічного віку хлопчики зобов'язані відвідувати державну школу. Першими їх вчителями повинні стати вчителі гімнастики, оскільки фізичне виховання передує розумовому. Потім дітей слід навчати читанню, письму, граматиці, малюванню, музиці, літературі, історії, філософії, математиці, астрономії. Вчений попереджав, що «не можна одночасно тренувати надмірно розум і тіло», критикує спартанців за те, що вони доводять до «скотського стану дітей, шляхом важких праць», роблячи їх таким чином придатними для виконання тільки однієї з функцій громадянина.

Освіта вважалася Арістотелем необхідною ще й для того, щоб людина не була схильною до крайнощів залишаючись наодинці з собою. На думку Арістотеля, сутність освіти полягає у знаходженні «золотої середини». Освічена людина відрізняється від неосвіченої тим, що вона здатна визначати середину між, наприклад, боязкістю і нерозсудливістю або поміж жадібністю і марнотратством. Власне, визначення середини, в цьому випадку дотримання таких вчинків як мужність і щедрість є ознакою освіченої людини.

Методи навчання Арістотеля спирались на властиву людині здатність до наслідування, наприклад, повторювати і діяти подібно до прикладу, такий зразок відповідає природі дитини і приносить їй відчуття радості і задоволення.

Отже, внесок Арістотеля в теорію и практику світової педагогіки важко переоцінити – він ввів вікову періодизацію, аргументував взаємозв'язок громадського та сімейного виховання як двох частин одного цілого; розглядав виховання як спосіб зміцнення держави, закріплював необхідність державної школи, однакової освіти для всіх вільних громадян; вказував на важливість морального виховання; запропонував узгоджувати виховання з природними здібностями людини та її віком.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Освітньо-виховні концепції давньогрецьких філософів класичного періоду (Сократ, Платон, Арістотель) вирішальним чином вплинули на формування педагогічної культури. На їх зразках сформувалися уявлення багатьох поколінь педагогів про значення освіти і виховання, їх зміст і методи, роль вчителя в суспільному житті. Так, сьогодні загальноновизнаним є те, що співпраця – це найбільш продуктивний і ефективний вид навчальної та педагогічної діяльності. Прототипом таких відносин можна вважати метод діалогу Сократа. Ще одна думка, що отримала свій розвиток в подальшому – це добровільна участь учнів у навчальній діяльності. У сучасному освітньому процесі вона лежить в основі особистісно-орієнтованого підходу. Основна теза давньогрецької філософсько-педагогічної думки, що не втрачає актуальності і донині, полягає в тому, що процес пізнання неможливий без прагнення до нього (Арістотель) і активної цілеспрямованої самостійної діяльності (Платон).

Література

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. 239 с.
2. Арістотель. Метафізика. Х.: Фоліо, 2020. 295 с.
3. Монтень М. Проби. Книга перша. (Essais. Livre 1). К.: Дух і Літера, 2005. 365 с.
4. Платон. Аполіогія Сократа. Діалоги. Х.: Фоліо, 2008. 349 с.
5. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
6. Marrou H. I. A (1956) History of Education in Antiquity. Madison. Wisconsin: The University of Wisconsin Press. 424 p. URL: <https://books.google.ru/books?id=vv6kSdSFTgMC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 22.10.2024)
7. Plato. (1988) Laws. USA. Chicago: University of Chicago Press. 562 p.
8. Plutarch (2010) On the Daimonion of Socrates. Germany. Heidelberg: Mohr Siebeck. 225 p.
9. Barrow R. and Woods R. (2006) An Introduction to Philosophy of Education. 4th edition. Routledge, New York. 225 p. URL: <https://tarbiyati.iki.ac.ir/files/tarbiyati.iki.ac.ir/An%20Introduction%20to%20Philosophy%20of%20Education%20-%20Barrow%20%26%20Woods.pdf> (дата звернення: 22.10.2024)

10. Jaeger W. (1933) *Paideia: Die Formung des griechischen Menschen*. Vol. I. Berlin and Leipzig: de Gruyter, Cloth, RM. 573 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/classical-review/article/abs/paideia-werner-jaeger-paideia-die-formung-des-griechischen-menschen-vol-i-pp-vii-573-berlin-and-leipzig-de-gruyter-1933-cloth-rm-8/A3671CAA3DE1AD8178B8E15579D65594>

References

1. Aristotel (2000). *Politika [The Politics]* / transl. by O. Kisliuk. Kiyiv: Osnovi (ukr).
2. Aristotel (2020). *Metaphysics [The Metaphysics]*. Kharkiv: Pholio (ukr).
3. Monten, M. (2005). *Probi. Kniga Persha (Essais. Livre 1) [The Samples. The First Book]*. Kiyiv: Dukh and Litera (ukr).
4. Platon (2008). *Apologiya Sokrata. Dialogi [Plato's Apology To Socrates. Dialogs]*. Kharkiv: Pholio (ukr).
5. Platon (2000). *Derzhava [Plato. State]* / per. z davnogr. D. Koval. Kiyiv: Osnovi (ukr).
6. Marrou H. I. (1956) *A History of Education in Antiquity*. Madison. Wisconsin: The University of Wisconsin Press. 424 p. URL: <https://books.google.ru/books?id=vv6kSdSFTgMC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (date of appeal: 22.10.2024). (eng).
7. Plato. (1988) *Laws*. USA. Chicago: University of Chicago Press. 562 p. (eng).
8. Plutarch *On the Daimonion of Socrates*. Germany. Heidelberg: Mohr Siebeck, 2010. 225 p. (eng).
9. Barrow R. and Woods R. (2006) *An Introduction to Philosophy of Education*. 4th edition. Routledge, New York. 225 p. URL: <https://tarbiyati.iki.ac.ir/files/tarbiyati.iki.ac.ir/An%20Introduction%20to%20Philosophy%20of%20Education%20-%20Barrow%20%26%20Woods.pdf> (date of appeal: 22.10.2024). (eng).
10. Jaeger W. (1933) *Paideia: Die Formung des griechischen Menschen*. Vol. I. Berlin and Leipzig: de Gruyter, Cloth, RM. 573 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/classical-review/article/abs/paideia-werner-jaeger-paideia-die-formung-des-griechischen-menschen-vol-i-pp-vii-573-berlin-and-leipzig-de-gruyter-1933-cloth-rm-8/A3671CAA3DE1AD8178B8E15579D65594> (date of appeal: 22.10.2024) (eng).

METAPHYSICS OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE WORKS OF ANCIENT GREEK PHILOSOPHERS OF THE CLASSICAL PERIOD

H. O. Diakovska, O. G. Aliieva, S. S. Kopyko

The article examines the pedagogical heritage of outstanding ancient Greek philosophers of the classical period (Socrates, Plato, Aristotle) and analyzes the possibilities introducing its most effective technologies into the theory and practice of the modern educational process. The author provides an exhaustive description of the ancient thinkers' approaches to the educational problem, based on their ideological and general

philosophical foundations. Self-knowledge and the interrogative method of Socrates, the systematic and social orientation of Plato's pedagogy, Aristotelian attention to the development of natural abilities of any person and his idea of the need for education for all citizens – these principles not only do not lose their effectiveness to this day, but are becoming increasingly relevant in connection with the need for humanization and individualization of the educational process. Therefore, it is no coincidence that they were in the focus of our research attention, both from a philosophical and pedagogical point of view.

Keywords: pedagogical technologies, ancient Greek philosophy of the classical period, pedagogical ideas of ancient philosophers, mayeutics, paideya, eudemonism.

Дьяковська Галина Олександрівна – кандидат філософських наук, доцент, кафедри філософії, історії, та соціально-гуманітарних дисциплін, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна) e-mail: dyakovskaya85@gmail.com,

Diakovska Halyna Oleksandrivna – PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy, History and Social and Humanitarian Disciplines SHEI «Donbas state pedagogical university», (Sloviansk, Ukraine) e-mail: dyakovskaya85@gmail.com

Алієва Ольга Георгіївна – кандидат філософських наук, доцент, кафедри філософії, історії, та соціально-гуманітарних дисциплін, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна), e-mail: alievaol@ukr.net,

Aliieva Olga Georgiyvna – PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy, History and Social and Humanitarian Disciplines SHEI «Donbas state pedagogical university», (Sloviansk, Ukraine), e-mail: alievaol@ukr.net

Копійко Сергій Сергійович – аспірант кафедри філософії, історії, та соціально-гуманітарних дисциплін, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна), e-mail: isoroka7728@gmail.com

Kopiyko Sergiy Sergiyovych – Postgraduate student of the Department of Philosophy, History and Social and Humanitarian Disciplines, SHEI «Donbas state pedagogical university», (Sloviansk, Ukraine), e-mail: isoroka7728@gmail.com